УДК 340.113:37.018.43

**Циганюк М.А.**

# РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОДОЛАННІ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ

*У статті проаналізовано феномен правового нігілізму як системного соціально-правового явища, що перешкоджає становленню правової держави. Виконано теоретичне узагальнення сутності та форм прояву правового нігілізму, здійснено характеристику його ключових причин і чинників. Визначено роль неформальної освіти як ефективного інструменту формування правової культури, інтерналізації правових цінностей і зміцнення довіри до правових інститутів. Обґрунтовано доцільність інтеграції неформальної освіти у систему правового виховання для подолання деформацій правосвідомості та підвищення рівня громадянської активності.*

*Ключові слова: правовий нігілізм, правосвідомість, правова культура, неформальна освіта, правове виховання, громадянська активність.*

*The article analyzes the phenomenon of legal nihilism as a systemic socio-legal phenomenon that prevents the establishment of a legal state. A theoretical generalization of the essence and forms of manifestation of legal nihilism was carried out, and a characterization of its key causes and factors was carried out. The role of informal education as an effective tool for forming legal culture, internalizing legal values and strengthening trust in legal institutions is defined. The expediency of integrating non-formal education into the system of legal education in order to overcome deformations of legal awareness and increase the level of civic activity is substantiated.*

*Key words: legal nihilism, legal awareness, legal culture, non-formal education, legal upbringing, civic activism.*

Проблема правового нігілізму позиціонується як системне соціально-правове явище, що справляє деструктивний вплив на інституційні процеси становлення правової держави та імплементації принципу верховенства права в Україні. Сутнісно нігілізм визначається диспозицією зневажливого або скептичного ставлення до нормативно-правового регулювання, делегітимацією його регулятивної, охоронної та відновлювальної функцій, а також алієнацією суб'єктів права від правових інститутів. Емпірично він маніфестується у свідомому або латентному порушенні правових норм, у формально-відчуженому сприйнятті законодавства як зовнішнього імперативу, що не корелює з особистісними цінностями, та у високому рівні недовіри до органів судової та правоохоронної системи. Зазначена деформація правосвідомості не тільки ускладнює ефективну реалізацію

приписів права, але й каталізує деструкцію суспільних відносин, послаблення правопорядку та зниження показників громадянської активності й правової відповідальності.

Причини поширення правового нігілізму є багатофакторними, зокрема, до них належать історичні умови функціонування державної влади, періоди правового волюнтаризму та ідеологізації законодавства, недовіра до органів правосуддя, соціально-економічна нестабільність, низький рівень правової культури населення та обмеженість можливостей для якісної правової освіти в межах загальної класичної освіти. Відсутність сталих традицій правового виховання, недостатня ефективність державних програм у сфері правопросвітництва та слабка інтеграція правових знань у систему загальної й професійної освіти призводять до того, що значна частина громадян залишається поза сферою усвідомленого правового мислення. На думку Д.Стрілка основними причинами та передумовами правового нігілізму є: правовий ідеалізм (переоцінка ролі права, що призводить до розчарування), низький рівень культури правозастосування, недоліки законодавчої техніки, політичний радикалізм/популізм, соціально-економічну нестабільність та романтизація злочинного світу в мистецтві [4, с. 218].

Як слушно підкреслюють С.Пєтков та П.Пащенко «невід'ємною рисою сучасного українського життя є правовий нігілізм, проблема його подолання стає все більш актуальною на сьогодні, адже не може йти мова про правову державу в тому суспільстві, де ігноруються права та свободи людини і громадянина, де право не належить до першорядних суспільних цінностей» [1, с. 46]. У цьому контексті актуалізується питання пошуку нових підходів до підвищення рівня правової культури, серед яких особливу роль відіграє неформальна освіта, адже саме вона здатна компенсувати недоліки традиційних освітніх моделей, забезпечуючи гнучкі, доступні та практично орієнтовані форми навчання.

У ст. 8 Закону України «Про освіту» визначається, що «Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [2]. У науковій думці підкреслюється, що неформальна освіта – це гнучкий, добровільний, несистематичний процес набуття знань і навичок поза межами традиційних освітніх закладів (через тренінги, курси чи індивідуальні заняття), який орієнтований на практичні цілі, не має жорстких обмежень та активно використовує інноваційні методики, але зазвичай не передбачає присудження офіційних кваліфікацій [3, с.230].

Ефективність неформальної освіти у зниженні проявів правового нігілізму детермінована комплексом взаємопов'язаних механізмів, зокрема, освітній процес у сфері неформальної освіти акцентується не на репродуктивному вивченні нормативно-правових актів, а на усвідомленні ролі права як фундаментального інструменту забезпечення соціального

порядку, гарантування і захисту прав та свобод людини та громадянина. Наприклад, шляхом застосування інтерактивних методик (обговорення юридичних кейсів, моделювання ситуацій та фасилітованого діалогу), відбувається інтерналізація та прийняття на особистісному, ціннісному рівні засадничих категорій законності, справедливості і верховенства права. Також, неформальна освіта забезпечує набуття компетентностей щодо функціонального використання права у щоденній життєдіяльності. До цього спектру належать навички правового самозахисту (зокрема, здатність складати скарги, ефективно звертатися до судових інстанцій та користуватися безоплатною правовою допомогою), компетентності у сфері медіації та несилового вирішення конфліктів, а також цифрова правова грамотність (розуміння механізмів захисту персональних даних і авторського права в електронному просторі).

Крім того, неформальна освіта відіграє ключову роль у створенні та зміцненні довіри до правових інститутів, адже використання неформальних освітніх форматів, як-от зустрічі з представниками судової, прокурорської та правоохоронної систем у нейтральному середовищі, сприяє демістифікації діяльності державних органів. Таке пряме спілкування зменшує алієнацію громадян від системи, підвищує рівень довіри та демонструє транспарентність функціонування правового механізму, що є критично важливим для протидії нігілізму, який, навпаки, корениться у підозрі та відчуженості до права.

Для забезпечення максимальної ефективності неформальна освіта імплементує низку інтерактивних, партисипативних методів навчання, які сприяють глибокому засвоєнню правових знань та формуванню практичних навичок. На нашу думку,ключові форми неформальної освіти включають: 1) проведення тренінгів з прав людини, які фокусуються на вивченні та застосуванні міжнародних і національних стандартів захисту прав особистості; 2) організацію публічних дискусій та тематичних платформ, що стимулюють відкритий діалог щодо критичних проблем законності, протидії корупції та верховенства права; 3) використання рольових ігор та судових симуляцій (Moot Courts), що дозволяє учасникам безпосередньо «прожити» правові ситуації, сприяючи кращому розумінню процесуальних аспектів та позицій сторін у суперечці; 4) ініціювання громадських проєктів та моніторингових кампаній (наприклад, спостереження за виборами або оцінка якості адміністративних послуг), що трансформує громадян із пасивних спостерігачів на активних суб'єктів правового процесу; 5) застосування цифрових освітніх інструментів, таких як масові відкриті онлайн-курси (MOOCs) та спеціалізовані правові блоги, що забезпечує сучасний і широкий доступ до необхідної правової інформації.

Отже, правовий нігілізм є системною деформацією правосвідомості з багатофакторними причинами, що суттєво перешкоджає становленню правової держави в Україні через знецінення права та глибоку недовіру громадян до інститутів правосуддя. У цьому контексті неформальна освіта

виступає критично важливим механізмом подолання нігілізму, оскільки, на відміну від формальних моделей, вона через інтерактивні та партисипативні методи акцентується на інтерналізації цінностей законності, розвитку практичних правових компетентностей та сприяє зміцненню довіри до правоохоронної і судової систем, трансформуючи громадян із пасивних об'єктів на активних суб'єктів правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:


1. Пєтков С.В., Пащенко П.М. Правовий нігілізм як головний чинник гальмування демократичних перетворень усіх сферах суспільного життя. *Юридичний науковий журнал*. №2/2023.С. 44-47. (дата звернення: 12.09.25)
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19/find?text=%ED%E5%F4%EE%F0%EC%E0 (дата звернення: 04.09.25)
3. Савельєв Є.В. Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»* №1(61), 2021. С. 228-232. URL: https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/394/422 (дата звернення: 11.09.25)
4. Стрілко Д. Правовий нігілізм та шляхи його подолання в сучасних умовах. *Підприємство, господарство і право*. № 3/2021.С.216-220. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/36.pdf (дата звернення: 14.09.25)


**Науковий керівник кандидатка юридичних наук, доцентка Гавловська А.О.**